

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERDEPARTEMENTAL RECUEIL DE VARDAR

DE VARDAR RECUEIL

9

REDACTEUR VLADIMIR STOJANČEVIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
МЕЂУОДЕЉЕЊСКИ ВАРДАРСКИ ОДБОР

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

9

УРЕДНИК ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

БЕОГРАД 2012

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИОНОГ ОДБОРА:

ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

МИЛОРАД ЕКМЕЧИЋ

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

ВЛАДИМИР БОВАН

СЕКРЕТАР

ЉИЉАНА ПЕРОВИЋ

Примљено на IX скупку Одељења историјских наука, од 30. новембра 2011. године, на основу позитивних мишљења рецензената, посебно датих за сваки рад

АМБЛЕМ: НОВАЦ ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

© СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ 2012.

ISSN 1450-8486

КОРИЦЕ: НИКОЛА ДУДИЋ

ЛИКОВНИ ПРИКАЗ НОВЦА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА
НА V СТРАНИ: МЛАДЕН СРБИНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЉИЉАНА МИЉКОВИЋ

КОРЕКТОР: РАТКА ПАВЛОВИЋ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ

ШТАМПА: ШТАМПARIЈА СРПСКЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ, БЕОГРАД

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Владимир Стојанчевић</i>	Из српске историјске прошлости у Битољском вилајету на прелазу 19. у 20 век (Друштвено-политичке прилике)	1
<i>Vladimir Stojančević</i>	On Serbian Historical Past in Monastir Vilajet in Transition from 19 TH to 20 TH Century – Social and Political Circumstances	47
<i>Љиљана Алексић-Пејковић</i>	Покушаји оснивања српског новчаног завода у Скопљу до 1912. године	49
<i>Ljiljana Aleksić-Pejković</i>	The Attempts at Founding the Serbian Monetary Fund in Skoplje till 1912	80
<i>Славиша Недељковић</i>	Преглед организованог рада националне акције српске владе у Македонији и Старој Србији крајем 19. века	81
<i>Slaviša Nedeljković</i>	Survey of the Organised Work of the National Action of the Serbian Government in Macedonia and Old Serbia at the End of the 19 TH Century	92
<i>Миле Станић</i>	Предлог о отварању српских конзулата у Призрену и Велесу ..	93
<i>Mile Stanić</i>	Proposal on Opening the Serbian Consulates in Prizren and Veles	97
<i>Владимир Бован</i>	Сећања Јанићија Поповића на своје школске другове и колеге учитеље у Вардарској Македонији од 1905. до 1915. године	99
<i>Vladimir Bovan</i>	Memories of Janićije Popović of His School Friends and Teacher Colleagues in Vardarska Macedonia from 1905 TO 1915	111
<i>Зоран Т. Јовановић</i>	Скопско Народно позориште у ратним условима (1914–1915)	113
<i>Zoran T. Jovanović</i>	Skoplje National Theatre in War Conditions (1914–1915)	139
<i>Зоран Живковић Христић</i>	Ђачка литерарна дружина „Дојчин” у Солуну и Скопљу, од 1903. до 1912. (Етнографска грађа у заоставштини Милоша Ивковића, I)	141
<i>Zoran Živković Hristić</i>	Literary School Club “Dojčin“ in Thessalonica and Skoplje 1903–1912	187

<i>Стјаниша Војиновић</i>	Коста Абрашевић, први пролетерски песник	189
<i>Staniša Vojinović</i>	Kosta Abrašević, the First Proletarian Poet	204
<i>Ђорђе Перућ</i>	Историја и народна традиција у двама старосрбијанским песмама из „Руковети” Стевана Мокрањца (Посвећено академику Владимиру Стојанчевићу)	205
<i>Djordje Perić</i>	History and the National Tradition in Two Old Serbian Songs from Stevan Mokranjac’s <i>Rukoveti</i>	225
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Државна народна школа „Карађорђе” у колонијалистичком селу Карађорђевац 1922–1941, Други део	227
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	State National School “Karadjordje” in the Colonized Village of Karadjordjevac 1922–1941, Part II	251
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Земљотрес у Јужној Србији 1931. године	253
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	The Earthquake in Southern Serbia in 1931.....	270
<i>Владимир Стојанчевић</i>	О Стевану Симићу и његовим успоменама	273
<i>Vladimir Stojančević</i>	About Stevan Simić and His Memories.....	301
<i>Стеван Симић</i>	Моји списи објављени у појединим часописима, алманасима и сличним издањима у Цариграду, Солуну, Крфу, Скопљу, Сарајеву, Београду Библиографски подаци	303
<i>Stevan Simić</i>	My Works Published in Magazines, Almanachs and Similar Publications in Carigrad, Thessalonica, Corfu, Skoplje, Sarajevo, Belgrade Bibliographical Data	307

ИСТОРИЈА И НАРОДНА ТРАДИЦИЈА У ДВЕМА СТАРОСРБИЈАНСКИМ ПЕСМАМА ИЗ „РУКОВЕТИ” СТЕВАНА МОКРАЊЦА

[Посвећено академику *Владимиру Стојанчевићу*]

ЂОРЂЕ ПЕРИЋ

У многим текстовима народних песама, као посебним творевинама нашег богатог усменог стваралаштва, тешко је проникнути у време и место њиховог постанка. Наши познати историчари, почев од Илариона Руварца и Стојана Новаковића, покушавали су да кроз своје историјске текстове назру и објасне неке догађаје и личности које су опевале епске народне песме. То усаглашавање народног епског певања и историјских чињеница није увек полазило за руком, јер је било случајева неслагања, па и разилажења. Много мање је било покушаја историчара да усагласе садржаје лирских и лирско-епских песама са историјским личностима и догађајима; а то и стога што је ту посао историјске идентификације знатно тежи. Зато је било право освежење прочитати занимљив текст еминентног историчара и академика Владимира Стојанчевића *Историјско-друштвене реминисценције у Верковићевој књизи македонских народних песама из 1860. године*.¹ У тој историјској студији издвојено је и анализирано више текстова народних лирских песама из познате обимне збирке сакупљача Стефана Верковића *Народне песме Македонски Буџара* објављене у Београду 1860. године. Приказујући садржину појединих народних текстова из поменуте збирке, академик В. Стојанчевић је покушао да им одреди време или неки историјски догађај када су, или непосредно после кога су, могле да буду испеване. Од интереса је и данас, после четири деценије, прочитати и усвојити историјске коментаре академика В. Стојанчевића, дате уз поједине македонске лирске и лирско-епске песме.

Бавећи се проучавањем лирских песама из „Руковети” Стевана Ст. Мокрањца, њиховом текстолошком проблематиком, са великим интересовањем сам прочитао наведену студију историчара В. Стојанчевића, у којој су разматрани и коментарисани текстови две песме, које је записао и музички обрадио и Стеван Мокрањац у својим „Руковетима”. Те песме су у Верковићевој збирци: бр. 294. *Што ми је мило и грајо*, и једна млађа варијанта песме бр. 318. *Сћанала Немска пошера*, која код Ст. Мокрањца има наслов по првом стиху: *Леле*,

¹ Владимир Стојанчевић: „Историјско-друштвене реминисценције у Верковићевој књизи македонских народних песама из 1860. године“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 1/2, 1969, 31–48.

Сшано мори, малка Сшано. Историјски коментари уз ове песме, које је академик В. Стојанчевић дао у својој студији, корисно ће послужити да се на њиховом темељу образује и надгради и једна текстолошко-фолклорна анализа наведених песама из Мокрањчевих „Руковети”. Шта је историја, а шта народна традиција (неисторијско испевавање текста) дала, показаће се навођењем заједничких чињеница о историјату ових песама, пре него што их је Стеван Мокрањац уградио у своје „Руковети”.

СТЈЕПАН И. ВЕРКОВИЋ

СТЈЕПАН И. ВЕРКОВИЋ

1. ЛЕЛЕ, СТАНО МОРИ, МАЛКА
СТАНО! (V, 6)

Песма бр. 6 *Леле, Сшано мори, малка Сшано!* из V Руковети Стевана Мокрањца, најмлађа је варијанта старосрбијанске песме из Верковићеве збирке бр. 318 *Сшанала Немска њошера*. О њеној историјској позадини писао је проф. Стојанчевић у наведеној студији следеће: „Веома леп пример песничке обраде сећања на један одређен историјски догађај из даље прошлости македонских крајева, представља песма под бр. 318”, која гласи:

„Станала Немска потера
Отишла Штипска нахија
Разбили штипски безистен
Во безистен Ханка кадуна
Назорова мила сестра
Дури ја в Немца однели
Лепо ја име турили
Хубава Стано Штипјанко.
Назорова мила сестра,
Заман било поминало,
Машкое дете стигнала
Лепо му име турили
Јоване, кован гајтане.
Стана свекорва прашаше:
'Стано ле, снахо хубаво!
Ја ће те прашам, распрашам:
До две си вери имала,
Една турска, втора каурска,
Чија е вера похарна?'
Мале ле, стара свекорво!
Право да су ти кажала:

'Турска је вера проклета
Ништа си вера не држат
Еден си барјам имаат
И него не си го знаат
У кои ден ће им падне.
Каурска вера похарна,
Девет си книги имаат.
Девета книга - Великден
Хубав си закон имајат
Хубаво во црква одите,
Хубаво руба носите.'
Праћа, допраћа Назорот
До своја сестра рођена:
'Хубава Ханко Штипјанко!
Да си продадем са стока,
Та да те тебе откупам.'
Ја сестра ли му одпраћа:
'Назоре, брату Назоре!
Не си продавај стоката,
Што ти е татко печалил -
Каурска вера похарна.'“

„Историјско језгро ове песме”, писао је проф. Стојанчевић, „огледа се у следећем: Прва два стиха (*Сџанала Немска ѿшера / оѿишла Шџијска нахија*) односе се на тзв. Велики или Бечки рат и аустро-турско ратовање 1683–1699. године. У току тога рата, аустројска војска потпомогнута српским добровољачким одредима, касније и великим народним устанком на ширем подручју реке Пчиње, крајем 1689, заузела је Скопље, Велес, Штип. Турци су, привремено, побегли даље на југ, али је у руке аустројске војске пало доста ратног плена и свакако, нешто робља. Како песма каже: разбијајући и пљачкајући штипски безистан, „Немци” су заробили и Ханку кадуну, „Назорову милу сестру” и повели је са собом приликом одступања према Угарској. У том одступању, тзв. Великој сеоби Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, учествовали су и бегунци из тетовског, скопско-велешког и штипско-кратовског краја. Под новим околностима и у новој средини, Ханка је прешла у хришћанство и постала, како песма каже – (хубава) С т а н а Штипјанка; Стана се затим удала и добила сина Јована...²

Текст баладе *Леле, Сџано мори*, у Мокрањчевом запису сада можемо показати, ради поређења са горњом песмом:

„*Леле, Сџано мори, малка Сџано, Иха!*
За Стана се, мори, Будим бије, иха!
Биле, биле мори, три године,
Будим града, мори, безистена,
(Не моголе, мори, да разбијев;)
Најмели се, мори, клети Турци,
Па разбиле, мори, Будим града,
(Будим града), мори, безистена
Заробиле, мори, малка Стана
(Извадиле, мори, малка Стана
И са њума, мори, девет моми).
Леле, Сџано мори, малка Сџано
Малка Сџано! Сџано!“³

Упоређујући најстарију лирско-епску песму *Сџанала Немска ѿшера* са једном од последњих њених варијанти, баладом *Леле, Сџано мори, малка Сџано*, назире се врло мала сличност. Она се запажа само у почетним стиховима обе песме, у којима се опева мотив отмице и заробљавања Ханке Штипјанке, односно мале Стане. Место где се дешава тај бој у коме су обе девојке, једна муслиманка, друга хришћанка, заробљене, различито је: Штип, штипски безистен, односно, Будим, будимски безистен. И војске су различите: хришћанска, која

2 В. Стојанчевић, *наведена студија*, 44–45. Једну варијанту текста ове песме, са насловом *Анка Шџијјанка*, објавили су и Браћа Миладиновци (Димитрије и Константин): Бјлгарски народни пјесни, Вџ Загребџ 1861; друго издање: Скопје 1983; превод песме на српски у: Браћа Миладиновци, *Изабрана дела*, Београд 1965, 118–119; коментар уз текст песме, на стр. 264–265, дао приређивач издања Тодор Маневић.

3 Стеван Ст. Мокрањец: V Руковец, Из моје домовине, у: *Руковети*, Београд 1983, стр.54–57 (текст и напев, обрађен за мешовити хор. Први и последњи стих у тексту су идентични, али почетак песме, у ствари, почиње стихом: *За Сџана се, мори, Будим бије*. У заградама су стихови песме, које је композитор избацио приликом хорске обраде песме, али су постојали у његовом рукопису.

одводи Ханку (Стану) и турска, која одводи малку Стану. Догађај, историјски утврђен, односио би се на прву песму „на аустро-турско ратовање 1683–1699” године. У другој песми време није познато. Да ли се може још нешто додати поводом сличности и разлика ове две песме: Верковићеве, текстовно записане у Велесу (пре 1860) и Мокрањчеве, записане и текстовно и нотом (пре 1893), непознатог порекла?

У круг ових песама, које опевају отмице и заробљавања лепотица Ханке (Стане) и Стане у војним походима, а бележе их историјски догађаји, спада још једна значајна песма, због своје старине. Пажњу привлачи зато што је њен текст још старији и записан је у *Ерланџенском зборнику* (1720), под бр. 11. Њен сиже нам помаже да јасније сагледамо историјат Мокрањчеве баладе *Леле, Сџано мори, малка Сџано*. А текст те песме гласи:

„Море, момо, Будимкиња
О теби се Будим бије,
Будим град и Цариград,
Триста млади јаничари
Четириста спахоглани,
Петстотина кулоглана
Кад разбише једну кулу,
А у кули дробан бисер,
Кад разбише другу кулу,
Ал у кули драги камен;
Они бисер и не гледу,
Нити гледу драги камен,
Веће тражу лепу Мару,
Лепу Мару с баном Петром.
Кад разбише трећу кулу,
Ал у кули лепа Мара,
С баном Петром вино пије.
Бана Петра обесише,
Лепу Мару уфатише,
Везаше јој беле руке,
Беле руке наопако,

Црне очи замрежише
Метнуше ју у галију,
У море се увезоше.
Кад су били среди мора,
Говорила лепа Мара:
‘Богом браћа, триста млади,
Триста млади јаничари!
Одреш’те ми беле руке
И одмреж’те црне очи,
Да умијем бело лице
И да видим куда идем.’
Скочили су јаничари
Мари руке одрешише,
Црне очи одмрежише.
Нектила је лепа Мара
Бело лице умивати,
Већ у море ускочила.
‘Кад ми није бана Петра,
Мога драга господара,
Када виси на вишала,
Нек’ ме, Мару, море носи!’⁴

И у овој песми, балади, подсећа се на неки бој између хришћанске и турске војске („Будим град и Цариград”), које ратују за освајање Будима, и где турска војска односи победу; а затим пљачка куле града Будима и заробљава лепу Мару Будимкињу због које се „Будим бије”. Ова епско-лирска песма спада у веома старе баладе, које су настале можда и током XVI века. У њој се наводе личности: бан Петар и лепа Мара („с баном Петром вино пије”), које налазимо и у популарној песми, романци *Вино њије Дојчин Петар, варадински бан*; а то су: бан Петар, краљ Матијаш (+ 1490) и лепа варадинска крчмарица.⁵ И та песма опева још старија времена: другу половину XV века, када је мађарски краљ Матијаш владао, а Турци још нису освојили Будим град.

⁴ *Ерланџенски рукопис старих српскохрватских народних песама*, издао Герхард Геземан, Сремски Карловци 1925, бр. 11.

⁵ О ликовима из те песме видети: Роберт Пауловић: „Борба калочког надбискупа Петра Варадија за Петроварадинску тврђаву“, *Зборник МС за друшћивене науке*, 6, 1954, 88–111.

Балада о лепотици Стани, *Леле, Сџано мори, малка Сџано*, је најмлађа варијанта обеју песама чије смо текстове навели у целини. Она по тексту, а нарочито по звучној мелодији, садржи у свом сажеу уграђене јако старе поетске темеље које препознајемо у почетним стиховима епско-лирских песама *Море, момо Будимкињо*, односно, *Сџанала Немска ѿшера*:

„*Море, момо, Будимкињо,
О шебе се Будим бије
Будим ѿрад и Цариѿрад*“
(1720)

„Станала Немска потера
Отишла Штипска нахија
Разбили штипски *безисџен*
Во *безисџен* Ханка кадуна.
Дури ја в Немца однели,
Лепо ја име турили:
Хубава *С џ а н а* Штипјанка“
(1860)

Из наведених стихова те две песме формирала се подмлађена варијанта баладе *Леле, Сџано мори, малка Сџано*, која је од прве песме преузела прва два стиха и историјски догађај: сукоб хришћанске и турске војске око освајања Будима, који се доиста збио (август 1541) и у коме су Турци заробили неку лепотицу хришћанку. Друга песма додала је да је то била не кула будимског града, већ *б е з и с т а н*, у коме је заробљена и да се звала Стана. Непознати народни певач знао је за саже обеју песама, јер обе песме из којих је настала Мокрањчева *Леле, Сџано мори* имале су своје варијанте записане и касније, што значи да су се дуго певале.

О подмлађеној варијанти баладе *Леле, Сџано мори* постоје подаци о месту и времену где је записан њен текст и то нешто пре Мокрањчевог записа. Познат је, засад, само један текст који је објављен у етнографском тексту *Народне ѿсеме из Шојлука* (из збирке Овчеполца); он гласи:

„За Стану се Будим бије,
Будим бије, Будим град.
Бише, бише, да разбију,
Ситни клучи покршише.
Изведоше танку Стану,
Метнуше гу у кочије
Тераше гу до Дунава.
Када беше при Дунаво,
Рипи Стана и искочи
Удари се у (две) руке
И продума две-три речи:
'Море, рибе, вије, рибе,
Јеђте вије, крто месо,
Боље вије, него Турци;
Пите вије, црне очи,
Боље вије, него Турци!'“⁶

6 [Јован Хаџивасиљевић]: *Народне ѿсеме из Шојлука* (из збирке Овчеполца), Браство Св. Саве, XI, 1906, 275–283, песма бр.4.

Из самог текста види се да ова варијанта песме *За Стану се Будим бије*, припада оном кругу песама који певају о „моми Будимкињи”, лепотици Мари, али је уграђено име Стана, што нас подсећа и на други круг ове баладе – о Стани. Записивач ове песме, Јован Хаџивасиљевић (1866–1948), познати историчар и етнолог Старе Србије, прибележио је ову песму од казивачице Баба Кане, која му је „рецитовала 1892. године” још шеснаест песама из Шоплука. О тој жени из народа оставио је следећи запис: „Ове нам је песме рецитовала у Црној Трави, у Власотиначком срезу Врањскога округа нека Баба Кана [Петкана], родом из села Насаљеваца (ном. Насаљевци) у данашњој Трнској околији, у кнежевини Бугарској. Зато смо и забележили да су песме из Шоплука. Баба Кана је ове песме, према својем казивању, још као девојчица научила од својих старих у својем родном месту Насаљевцима. Она се доцније удала за потоњег свештеника Петра у селу Преслапу, које је од разграничавања Србије и Бугарске 1878. године, у Србији. После смрти својега мужа, Баба Кана је дошла у село Црну Траву, где је ушла у кућу обудовела сеоског свештеника и ту остала све до 1893. године, позната под именом „попадија Кана” или Баба Кана. Поменуће године Баба Кана се преселила својим синовима у село Лапотинце у Топличком округу. Ове нам је песме рецитовала Баба Кана 1892. године.”⁷

Варијанта *За Стану се Будим бије* била је позната у Шоплуку, како сведочи запис текста песме од Шопке, Баба Кане. А то значи да је била позната на граничној линији Србије и Бугарске, па су је тако певала оба народа: и Срби и Бугари, јер постоје записане и бугарске мело-варијанте ове песме.⁸ Песма је несумњиво долазила од Будима, са српске стране; како је стизала у Стару Србију, па потом и у Бугарску, она се текстовно мењала и певачи(це) су додавали и некоје друге елементе. У варијанти о лепој Мари Будимкињи, текстовно записаној и објављеној 1842. године, било је промена.⁹ А кад је она стигла у Србију, у Шоплук, у Бугарску, певало се о Будиму, такође, али – о Стани Будимкињи. Сећања на историјски догађај из 1693–1699. могла су се заборавити, али не и песма о Стани Штипјанки; преко песме, име Стана остало је у поезији тих крајева за незаборав.

О Стани Будимкињи, постоје можда неки додатни подаци, који нам нуде нека допунска, посредна објашњења. Зна се, на пример, да је у сеобама под Арсенијем III Чарнојевићем године 1690. узео учешћа и један део народа са источне српско-бугарске границе (Шоплук,

⁷ Ј. Хаџивасиљевић, *наведени рад*, 283.

⁸ Бугарски мелограф Василъ Стоинъ објавио је више мело-варијаната ове песме у обимном зборнику: *Народни њџсни оиџ Тимокъ до Виџа*, Софија 1928, бр. 2724, 2854 (Разбиването на Будимъ града), 2855 и 2856.

⁹ Варијанте: 1. *Леја Мара и Пешар бан*, Летопис Матице српске, књ. 78, 1842, с. 119 (текст објављен у зборнику: *Лирске народне њесме у Лејоџису Маџице српске*, приредила Марија Клеут, Нови Сад 1983, бр. 103); 2. Ђорђе Рајковић: *Српске народне њесме (женске)*, Нови Сад 1869, бр. 221; 3. Момчило Златановић: *За Стану се Будим бије*, Краљичке песме, Врање 1971; У неким варијантама име је промењено; није ни Мара, ни Стана, али је сиже сличан: Браћа Миладиновици: *Будимска Рада* (от Панађуриште), Зборник на народни песни, Скопље 1983, бр. 107 (објављено 1861); Михаило Ст. Ризнић: *Мори Рада, бела Рада*, (око Сухе Планине), Седељке, један народни обичај из Источне Србије, VI, 1893, бр. 6.

Македонци, Бугари), из оне области који је био на линији Ђустендил (Велбужд) – Видин. У Сент-Андреји, на тлу данашње Мађарске, они су имали и своју цркву – Чипоровачку (Ѓипровачку). Српски путописац Стеван Радосављевић-Бдин записао је о тој цркви и један занимљив податак: „Ту је сахрањена и С т а н и к а Монастерлијина... Само се по себи разуме да су овде сахрањивани махом они, који су пореклом из Чипоровца, и који су припадали реду првака. Црква је сазирана под епископом Дионисијем Новаковићем (епископ будимски 1748–1767)...” Посвећена је била Св. Николају; сада Петру и Павлу. Податак важи само ако би се утврдило да је угледној Стани Монастерлији то презиме било удато, по супругу;¹⁰ јер, ни Ханка–Стана Штипјанка није сигурно била обична турска девојка, већ из вишег сталежа и високог рода.¹¹

Са друге стране, треба указати на још један детаљ другог једног српског етнолога, Јеремије Павловића, који нас изненађује:

„Турском најездом, морала су се многа стара, малешевска насеља премештати у дубоке шуме, а нека су и сасвим нестала. Тако, разрушен је чувени, можда онај из народних песама Будим-Град, који је био на подножју једне косе у Будинарској клисури испод села Митрашинаца. То место се данас зове Будица (свакако је везано за име мање познатог властелина Будимира, па отуда је, ваљда, дошло и име данашњем, оближњем селу Будинарци)...”¹²

Тешко је данас, са ове дистанце, објаснити постојање Будима у Малешевској области, удаљеног „четири километара низ Брегалницу, где ваља тражити стари Будим-Будин Град”. Можда је то име понело старо утврђење управо у оним годинама (1693–1699) када су га освојили хришћани, па му наденули име новог Будим Града. То се радило, понекад, у освајачким ратовима, мада је ова помисао далеко од историјске истине. Али је могла да буде блиска народном певачу. И то је све.

Само годину дана касније, године 1893. изведена је *V Руковети* Стевана Мокрањца (24. априла / 5. маја, по новом) у Народном позоришту у Београду; у тој руковети била је и потресна балада о Стани за коју се Будим бије. Мокрањац није волео да указује на изворе и информаторе својих мелографских записа у *Руковетима*, па је тако остала тајна од кога је добио напев и текст ове песме. Из биографије Ст. Мокрањца није познато да је боравио у Источној Македонији, Шоплуку или Бугарској. Тако отпада помисао да је ову песму записао на терену од неког певача или певачице. Ту песму је, дакле, он добио

¹⁰ Бдин (Стеван Радосављевић): *Где се Српство јаси*, Браство Св. Саве, XI, 1906, 222. Породица Монастерлија живела је у Коморану; њени мушки потомци били су углавном из војних редова и на гласу јунаци (подвојвода Јован, Адам, Петар, Теодор) учествовали у биткама за ослобођење Србије у првој половини XVIII века на страни хришћанске војске.

¹¹ Занимљиво предање о Ханки Штипјанки записао је књижевник Тодор Маневић када је приредио избор из зборника Браће Миладиноваца. Према легенди, Ханка је била кћер турског сердара из Штипа. „Војници аустријског генерала Пиколоминија заробили су је у безистану (који постоји и данас у Штипу) 1689. године и неки Петар Мацарин одвео ју је собом у Аустрију” (тј. у Мађарску).

¹² Јеремија Павловић: *Малешево и Малешевци*, Београд 1929, стр.32.

од некога из тих крајева који му је у Београду певао или поклонио напев и текст песме. У другој половини XIX века било је више добрих познавалаца фолклора из Старе Србије, Врања, Шоплука, тремеђе Србије, Бугарске и Македоније. Један од њих је и Јован Хаџивасиљевић, који је и записао текст *За Стана се Будим бије* од Баба Кане из Шоплука 1892. године. Тај текст, објављен 1906. године, није био познат Ст. Мокрањцу; у питању је неки други записивач или певач. Нешто се о томе још може рећи.

У музиколошкој студији познатог српског композитора Петра Коњовића *Руковедање*, извршена је анализа сваке песме у Мокрањчевим *Руковешима*, па и песме *Леле*, *Стано мори*, *малка Стано*. Савременик Ст. Мокрањца, Петар Коњовић је имао у рукама и један његов рукопис, аутограф, у коме је приметио да је композитор приликом обраде текстова и напевâ *V Руковеши*, одбацио неколико стихова из поменуте песме. Та четири стиха, Коњовић је навео у својој студији, тачно по оригиналу:

- (1) Леле, Стано мори, маука Стано
- (2) Не могале, мори, да разбијев,
- (3) Извадиле, мори, маука Стана
- (4) И са њума, мори, девет моми.¹³

Из наведених стихова, које смо у заградама навели и у потпуном тексту песме, примећујемо да је Мокрањац одбацио неке изразе из изворног записа који је добио од непознатог записивача. Уз личну именицу Стана, у оригиналу је стојао придев маука, а не: м а л к а Стана. Мокрањац је ту необичну језичку особину изменио из оригинала и уместо умекшаног изговора „у” ставио „л”. Та говорна језичка особина, сачувана у аутографу Ст. Мокрањца, помаже нам да идентификујемо теренског записивача ове песме који је и у другим својим текстовним записима увек бележио дијалекатске разлике у свом сакупљачком раду на песмама из Источне Македоније. Тај записивач био је познати Мокрањчев савременик, конзул Милојко Веселиновић (1850–1913). У сачуваној заоставштини забележених текстова народних песама из Источне Македоније (*Крајшовске њесме*, *Криво-речке њесме*, односно песме из Криве Паланке и околине), приметна је иста говорна особина: изговор „у” уместо „л” у неким речима. То се може видети и у неким другим примерима народних песама из Источне Македоније у Веселиновићевим записима:

(1) <u>Диубер</u> Јано, грађано
<u>Коуку</u> града обидо
Како тебе не најдо (3) Ој Ленко, Ленко убава,
Аман, аман мори!
Та што си <u>тоуко</u> убава!¹⁴ | <ol style="list-style-type: none"> (2) Грозденка по двор шеташе
Златно кандило мијеше,
Па си почнала да поје.
Дочула гу је мајка ву:
„О моје пиле, пиленце,
Што ми <u>тоуко миуно</u> појеш!” |
|---|--|

¹³ Петар Коњовић: „Руковедање“, *Огледи о музици*, Београд 1965, 112–113.

¹⁴ Примери из рукописне заоставштине Милојка Веселиновића похрањене у Архиву САНУ у Београду, *Етнографска збирка*, Е 209 (одељак 4 и 5): Кратовске и Кривопаланачке песме.

По говорној особини наведених песама из околине Кратовске и Кривоаланачке, слична је и песма *Леле, Сџано мори, малка* (маука!) *Сџано*, у Мокрањчевим записима, коју је он вероватно добио од значајног етнографског писца, конзула Милојка В. Веселиновића. Захваљујући њеној изванредној звучности, као и спретној обради знаменитог српског композитора Стевана Мокрањца, балада је нашла своје уточиште у величанственој *V Руковети*, да вечито певањем подсећа на један догађај – трагедију лепе Стане хришћанке, описану у историји и опевану у народној традицији крајем XVII века...

ШТО МИ ЈЕ МИЛО ЛЕ, МАЈКО, И ДРАГО (VII, 3)

И другу песму из збирке Стефана Верковића, са горњим насловом, записао је и обрадио у својим руковетима српски композитор Стеван Мокрањац. Време њеног настанка установио је историчар и академик Владимир Стојанчевић у следећем тексту:

„Ход историјских догађаја у свести и традицији македонског становништва, забележен о једној одређеној ситуацији, налази се опеван још у једној песми. Тако, сасвим је одређен историјски оквир песме под бр. 294. у којој се опева необуздани ‘харамилук’ у околини вароши Његуша-Наусте“:

„Што ми је мило и драго
Млат арамија да идам,
Млат арамија да идам
У Негушката планина.
Руди јаганца да јадам
И тије бели погачи;
Негушко вино да пијем,
На села да се нашетам,
На моми да се нагледам.”
Стара му мајка говори:
„Не ходи, сину, не ходи,
Ја су(м) ти мома свршила:
Хоцова ћерка от Тиквеш!”
„Нећум ја, мајко, хоцова ћерка,
Хоцова ћерка от Тиквеш;
Ја су(м) си мома бендисал:
Попова ћерка от Негуш!
Она е бела, црвена
Како тетовско јаболко,
Незина душа мириса
На црноок босилок.“

„Мотив је, уопште узев, истинит”, пише даље историчар В. Стојанчевић. „Оно што се у песми пева, дешава се, свакако, у периоду између 1821. и 1827. године, када је – услед његушког устанка 1821/22. године – дошло до великог похода турске регуларне војске и башибозучких одреда и када је целокупно становништво тога краја неко време било стављено ван законске заштите, због приступања грчком устанку 1821. Но и после тога, након пацификације устанка, јавна безбедност није била повраћена: много харамијских чета обилазило

је села и кидисало на живот, имање и част хришћана; посебан пак повод за оваква харамјска, групна и појединачна крстарења по незаштићеним словенским селима представљала је о т м и ц а женског света или пак насиља над њима. Горњи стихови су само песничко уобличавање једне страшне стварности, када је и иначе, законитост у Турској била пољуљана, а хришћани сматрани за бунтовнике и непријатеље турског царства. Свештенство је, такође, било нарочито прогоњено – отуда и намера да се уграби ‘попова ћерка’, пошто таква отмица вероватно не би много узбудила турске власти.”¹⁵

У својој збирци Верковић је записао: „Читатељи ови песама лако ће ду се моћи уверити да се ове, од мене сакупљене песме не налазе у досад печатаним збиркама, по новинама и књигама бугарским, него да су досад непознате и од мене први пут скупљене и јавности предате.”¹⁶ А то није сасвим тачно. Разматрајући само оне текстове ове песме који су записани пре оног текста који је композитор Стеван Мокрањац унео у своју VII Руковет, морамо обратити пажњу на још неколико записивача. Први запис, колико засад знамо, није Верковићев. Старији је онај који је објављен 1847. године у хрватском књижевном часопису *Коло*. Објавио га је Станко Враз, заједно са још неким песамама са терена Македоније, а њему је све те записе уступио руски лингвиста Виктор Григорович. Из пропратне белешке Станка Врза сазнајемо да је Григорович боравио у Галичнику, где је дошао до једног рукописа македонских песама који је „саставио неки Козма, Бугарче од 13 годинах, родом из Галечника, ну тако зло и наопако; речено момче записујући песме, не беше поделило ни редке ни речи, него би било све онако побацано како би му баш из пера изтекло...”¹⁷ Једна од песама, коју је Григорович уступио Станку Врзу за објављивање, док је болестан боравио у Загребу, јесте и ова:

13. (Iz Galečnika)

Ščo mi e milo i drago
Mlad aramija da bidam
Сърна кошуља да имам
Čifti pištoli da nosim
I tenka puška na ramot;
Vov taja gora zelena,
Kraj taja visoka planina,
Pot tija senka dibeli
Kraj tija vodi studeni -
Da kradem momi Гъркinki,
Da zemam žilti flurinki
Da kradem deca Гърcina,
Da zemam karagrohcina.¹⁸

¹⁵ Владимир Стојанчевић: „Историјско-друштвене реминисценције у Верковићевој књизи Македонских народних песама из 1860. Године“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књига XXXV/1–2, 1969, 47–48.

¹⁶ Стефан И. Верковић: *Народне пјесме Македонски Буџара*, Женске песме, Књига прва, Београд 1860, стр. XVIII.

¹⁷ Stanko Vraz: *Bugarske narodne pjesme*, Kolo, V, 1847, 57.

¹⁸ *Narodne pjesme bugarske*, Kolo, IV, 1847, str. 55.

Виктор Григорович-Казански је око 1845. године овај текст добио записан у Галичнику, на подручју Западне Македоније, а Стефан Верковић из Велеса, од једне певачице око 1860. године. Али, и Браћа Миладиновци су у приближно исто време кад и Ст. Верковић објавили још једну варијанту исте песме из Мариова; она гласи:

Шчо ми је срце тегнало
Баш-арамиа да бидам,
Црна кошуља да носам,
Чифти пиштоли на појас,
Тонката пушка на рамо,
Острата сабја на лево;
Баш-арамиа да бида
Во Мариовска планина,
Со сто ј педесет сејмени!¹⁹

Од 60-тих година XIX века, па до првог записа Ст. Мокрањца у VII *Руковети* (1894) објављено је још текстовних варијаната, а песма је из Македоније и Старе Србије певајући се дошла и до Београда. Како је она дошла до Ст. Мокрањца и по чијем певању је он записао напев и текст?

На том путу, од македонских страна до Београда, до првих наших мелографа, песма *Шчо ми је мило ле, мајко, и граџо*, њен текст, наводи се и у српским записима. У Македонији га је записао конзул и познати етнографски писац Милојко Веселиновић (1850–1913); његов запис остао је у рукопису.²⁰ Из Македоније песма се певањем пренела и у Стару Србију. У Врању је песму чуо познати београдски песник и књижевник, Драгутин Илић (1858–1926). Године 1882. он је боравио у том граду на југу Србије као писар Окружног суда. Боравећи ту, непуну годину дана, сретао се са многим личностима старог Врања, нарочито са зналцима и љубитељима песама тога краја, где су некад боравили и други виђени људи од пера: Зарија Поповић (1856–1933) и Милојко Веселиновић. Његово бављење у Врању, иако краткотрајно, оставило је трага, како у његовом песништву, тако и на београдски боемски круг, у коме је могао да изнесе своје утиске о песмама које су се у Врању певале. У том кругу била су и двојица блиских пријатеља музичара: Јосиф Маринковић (1851–1931) и млади Стеван Ст. Мокрањцац. У својим сећањима на то доба, када су настале његове популарне песме *Пог њенџерише*, позната као *Сшојанке*, *бела Врањанке*, затим *Шано*, *душо*, *Шано* и *Мирјана*, испеване у врањанском говору, Драгутин Илић је истакао један занимљив детаљ: За песму *Мирјана*, тврдио је да је „народна, чије сам речи,” каже, „прерадио и заједно са народним мелодијама донео 1882. године из Врања, певао је г. Јосифу Маринковићу, а нешто доцније и пок. Ст. Мокрањцу, који је и прибележише...” Кад је даље било речи о песми *Шано*, *душо*, *Шано*, он пише: „И ту народну мелодију, ја сам са неких 50–60 мелодија

¹⁹ Димитрије и Константин Миладиновци: *Зборник на народни њесни*, Скопје 1983², бр.333.

²⁰ Милојко Веселиновић: *Шчо ми је срце тегнало / Баш-арамија да бидам / Во Мариовска планина / Со што педесе сејмени...* (бр.74, певао Риста Цветковић из Битоља); из рукописа: Усмене народне песме из Македоније и Старе Србије, Архив САНУ, Етнографска збирка бр. 209.

(које се певају у разним крајевима наше Отаџбине) п е в а о Јосифу (Маринковићу), а затим Мокрањцу, па мало доцније и Радовану–Раји Павловићу (1861–1933)...²¹ Из овог штурог песниковог сећања, у коме говори како је око 50–60 народних мелодија певао својим пријатељима музичарима и композиторима Маринковићу, Мокрањцу и певачу Раји Павловићу, тешко је извући закључак да је и песму *Што ми је мило ле, мајко, и грајо* њима певао. Али, ако песник није директно поменуо ту песму, посредно се о њој у том контексту може још говорити.

Када се упореде наслови песама Маринковићевих *Кола српских народних пјесама* и Мокрањчевих *Руковети*, примећује се да су наши угледни композитори обрадили неколико и с т и х песама, што може да укаже на решење питања – које је песме Драгутин Илић певао Маринковићу, Мокрањцу и Раји Павловићу. Јосиф Маринковић је раније почео да пише своја *Кола од Руковети* Ст. Мокрањца. Поређењем употребљених текстова у наведеним композицијама примећује се да се ради о следећим и с т и м песама:

Јосиф Маринковић:

I Коло (1881/2)

– *Ој ђевојко, душо моја*

– *Вишњицица род родила*

VI Коло (1884)

– *Куд се сиремаш, коња седлаш*²³

VII Коло (1889)

– *Ајде ко ти куји куланчејо*

– **Што ми је мило ле мајко**

VIII Коло (1890)

– *Море извор-вода извирала*

IV Коло (1882)

– *Савила се трана јортована*

– *Пољем се вија ој зор-делија*

Стеван Мокрањац:

V Руковет (1892/3)

– *Ој ђевојко, душо моја*

– *Вишњицица род родила*²²

– *Коња седлаш, куд се сиремаш*

VII Руковет (1894)

– *Ајде ко ти куји куланчејо*

– **Што ми је мило ле мајко**

– *Море извор-вода извирала*

VIII Руковет (1896)

– *Разтрана се трана јортована*²⁴

IX Руковет (1896)

– *Пољем се вија ој зор-делија*²⁵

21 Драгутин Илић: *Сшојанке-Шана-Мирјана*, Музички гласник, 4, 1922, 4–5.

22 Текст песме је исти, напеви су исти, али песма по пореклу не потиче из Старе Србије, тако да не спада у песме које им је Драгутин Илић могао певати.

23 Текст песме је исти, напеви су исти, али песма по пореклу не потиче из Старе Србије, тако да не спада у песме које им је Драгутин Илић могао певати.

24 Текст песме је исти, напеви су различити; Ст. Мокрањац је своју песму записао на Косову, где је боравио 1896. године.

25 Текст и напев песме су исти и код Ј. Маринковића и код Ст. Мокрањца, али не потичу са простора Старе Србије, већ из Херцеговине и Црне Горе.

Кад из броја истих и сличних народних песама, које су у поменутиим делима употребили српски композитори Маринковић и Мокрањац, издвојимо само оне песме које потичу са југа Србије, из Старе Србије и Македоније, списак ће се знатно скратити: на само три песме. А то су:

- (1) Ајде ко ти купи куланчето,
- (2) *Што ми је мило ле, мајко, и грајо*
- (3) Море извор-вода извирала

Рекли смо да је Д. Илић певао песме из Старе Србије и глумцу, оперском певачу Раји Павловићу. Павловић је објавио две мале збирке песама из свог певачког репертоара под насловом *Српске народне ђесме* (I – 1893; II – 1901), из којих издвајамо следеће песме које потичу са југа Србије:

- (1) Дека си била данаске Цвето (1893)²⁶
- (2) Посеја дедо големата њива (1901)
- (3) Први ми петли попјали (1901)
- (4) *Извор вода, оф, море, оф* (1901)

Прве две налазе се записане и код Ст. Мокрањаца, трећа и код Ј. Маринковића, а четврта код све тројице српских мелографа. Ова кратка анализа указује да је Д. Илић одиста донео доста нових песама из Враћа у Београд 1882. године, али се данас у мелографским бележницама тројице српских мелографа могу препознати само 6 песама које су они нотом записали:

- (1) Ајде, ко ти купи куланчето (1889)
- (2) *Што ми је мило ле, мајко, и грајо* (1889)
- (3) Море извор вода извирала (1890)
- (4) Први ми петли попјали (1890)
- (5) Дека си била данаске, Цвето, (1893)
- (6) Посеја дедо големата њива (1894)

Највише песама по певању песника Д. Илића употребио је Ст. Мокрањац у својим руковетима. У својој VII Руковети – *Из Старе Србије и Македоније* (1894), он је уградио четири песме (1, 2, 3, 6); недостаје само пета: *Варај Данке, издава девојко*, која потиче из Враћа, па да можемо да закључимо – да је ц е л а та руковет састављена из песама које је Ст. Мокрањац певао песник Драгутин Илић, и то од оних песама које је чуо приликом свог службовања у Враћу 1882. године.

Али да се вратимо поново песми *Што ми је мило ле, мајко, и грајо* како су је обрадили Ј. Маринковић у VII Колу (1889), односно, Ст. Мокрањац у VII Руковети (1894). Маринковић, који је песму раније обрадио у поменутом делу за мушки хор, испод напева наводи следећи текст:

- (1) *Што ми је мило (ле мајко) и грајо*
Млад арамија (стара мајко) да одам

²⁶ Песму *Дека си била данаске Цвето*, која доиста потиче из Старе Србије, записао је Стеван Мокрањац врло рано: 1885. године. Обрадио је за глас и клавир заједно са још неким песмама у опусу *Четири народне ђесме* (а. Девојка јунаку, б. Дека си била, в. Еј, кад ја пођох, г. Борјано, Борјанке). Исту песму уградио је у XII Руковети (1906) године.

- (2) *Низ ледушкаџа (ле мајко) џланина,
Шарен фустџан (сџара мајко) да носам...*

Стеван Мокрањац је записао и обрадио, за тенор соло, само прву мелострофу:

- (1) *Шџо (ли) ми је мило ле, мајко, и граџо*
(2) *Млад арамија (сџара мајко) да одам...*

Шта се може приметити у поређењу ових текстова исте песме? Јосиф Маринковић је у партитури ове песме оставио две грешке, не исправљене, којих у тексту песме нема. То су: „ледушката” планина, место: Негушката, и „шарен ф у с т а н да носам”; фустан је део женске одеће. Код Мокрањаца је наведен само први дистих, без претензије да се пева цела песма. Песму пева тенор, тј. м у ш к и глас, означавајући тиме да је то мушка песма, песма младога харамије, али сада не оног турског или арбанашког, већ комитског, четничког у складу са временом комитско-четничког ратовања у Старој Србији за ослобођење од Турака. Да се та песма тако схватала, показује нам и други један запис њеног текста који је објављен 1911. године у часопису *Босанска вила* са насловом: *Комиџска* (Што ми је мило, мајко, и драго). Записана је са циклусом *Брсјачке џесме* (из околине Прилипа и Крушева у Старој Србији).²⁷

Ни сам песник, Драгутин Илић није познавао првобитно значење речи: *арамија*, *баш-арамија*²⁸ из ове песме, које можемо упознати у речнику турцизама. Дошавши из Врања у Београд 1882. године, он пише десетину песама у којима користи, како каже, „српско-македонски говор”. Године 1884. он и објављује такву једну карактеристичну песму са насловом *Аџамија*, у којој употребљава и речи комитске песме *Шџо ми је мило и граџо*; она гласи:

Јелено, мори, Јелено!
Јелено, финдан бојлијо!
Дека се чуло, виднало
Мома да буде делија
На харно коња да јаше,
Ножови бритки да паше?
Ој мори, моме Јелено,
Агненце моје весело!
Днеска ми хабер дохожда
Като си, Јело, влезнала
На моја башча зелена
И зумбул цвеће тргнала.
Јелено, мори, Јелено!
Јелено, узун бојлијо!
Не давај јаде на себе,
Много сам ашик на тебе!
Бре леле, момо хубава

²⁷ *Брсјачке џесме* (из околине Прилипа и Крушева у Старој Србији), VII. *Комиџска*, прикупио: Анђелко Јанковић, *Босанска вила*, 7/8, 1911, 122–123.

²⁸ (х) *арамија*, арапски: разбојник, бандит, хајдук; *баш-арамија*, старешина хајдука, харамбаша. Према речнику А. Шкаљића: *Турцизми у срискохрвајском језику*, Сарајево 1989, с. 312–313.

*Што ми је мило и грао
На џусџи Дервен да ходим,
Млађ харамија да биднем;
Да носим минџан злаџали,
Да џашем џусџи срмали,
Сејмене царске да бијем,
На џвоје крило да сџијем -
Бре гиди, моме Јелено,
Агненце моје весело!*²⁹

Текст ове песме Драгутин Илић је објавио у свом часопису *Преодница* (1884), у коме је узео за главног музичког сарадника композитора Јосифа Маринковића. Његов часопис је излазио „под окриљем Друштва за уметност” и он је најављивао да ће „у сваком другом броју” бити „и музикалија од наших композитора”. Већ у првом броју обраћа пажњу и на неиспитани фолклор старе Србије, па каже: „У нашем народу постоји читав мајдан разноврсних мелодија. Већина македонских варијета одликују се врло разноликим ритмом дводелног и троделног такта, а и комбинованих из истих, мелодије које и данас недодирнуте очекују свога уметника да их прикупи. Али за ово треба да се прође кроз Македонију, Стару Србију и остале српске крајеве унакрст, те да се прикупи све...”³⁰ Види се, дакле, да је песник и књижевник Драгутин Илић у свом часопису за књижевност и уметност окупио и српске композиторе, старијег Јосифа Маринковића и тада још младог Стевана Мокрањца. Из текста његове песме *Аџамија*, у којој је унео и цео текст песме *Што ми је мило и грао*, видљиво је да је упознао српске композиторе са богатим „мајданом разноврсних мелодија” и народних песама које су се певале у Старој Србији. Једну од њих *Што ми је мило ле, мајко и грао*, записали су српски композитори Јосиф Маринковић и Стеван Мокрањац по Илићевом певању и употребили је у својим композицијама (*Кола*, *Руковети*), инспирисаним народним мелосом словенског југа...

29 Драгутин Илић: „Аџамија“, *Преодница*, 3, 1884, 38. У српској народној поезији аџамија се преводи као „лудо младо”.

30 [Драгутин Илић]: „О нашој музици“, *Преодница*, 1, 1884, 12–13.

Allegro deciso

pp Ле ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но, мал - ка Ста - но, мо - ри,
pp Ле ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но, мал - ка Ста - но, мо - ри,

ле ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но, мал - ка Ста - но!
 ле ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но, мал - ка Ста - но! *Solo* *p* И ха!

pp За Ста - на се Бу - дим би - је,
pp За Ста - на се Бу - дим би - је,
pp За Ста - на се Бу - дим би - је,
pp За Ста - на се, мо - ри, Бу - дим би - је, Бу - дим би - је,

за Ста - на се Бу - дим би - је.
 за Ста - на се Бу - дим би - је.
 За Ста - на се Бу - дим би - је.
 за Ста - на се, мо - ри, Бу - дим би - је, Бу - дим би - је.

СТЕВАН СТ. МОКРАЊАЦ: ЛЕЛЕ, СТАНО МОРИ, МАЛКА СТАНО (V, 6), РУКОВЕТИ, БЕОГРАД 1983.

Solo *pp* И ха! *Tutti* *f* Би - ле, *p* би - ле, мо - ри, три го - ди - не, три го - ди - не, *f* Би - ле, *p* би - ле, мо - ри, три го - ди - не, три го - ди - не.

ди - не *f* Бу - дим гра - да, мо - ри, Бу - дим гра - да бе - зи -
ди - не *f* Бу - дим гра - да, мо - ри, Бу - дим гра - да бе - зи -.

pp Нај - ме - ли се, мо - ри, кле - ти Тур - ци кле - ти
Solo *pp* Нај - ме - ли се, мо - ри, кле - ти Тур - ци кле - ти
Tutti *pp* Нај - ме - ли се кле - ти
сте - на. И - ха! *pp* Нај - ме - ли се кле - ти
сте - на. *pp* Нај - ме - ли се кле - ти

Тур - ци, нај - ме - ли се, мо - ри, кле - ти Тур - ци, кле - ти
Тур - ци, нај - ме - ли се, мо - ри, кле - ти Тур - ци, кле - ти
Тур - ци, нај - ме - ли се кле - ти
Тур - ци, нај - ме - ли се кле - ти

Тур - ци. *f* Па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра - да

Тур - ци. *Solo* *f* Па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра - да

Тур - ци. *pp* И ха! *Tutti* *f* Па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра да

Тур - ци. *f* Па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра - да

бе - зи - сте - на, па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра - да

бе - зи - сте - на, па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра - да

бе - зи - сте - на, па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра - да

бе - зи - сте - на, па раз - би - ле, мо - ри, Бу - дим гра - да

бе - зи - сте - на. *Vivo* *ff* За - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

бе - зи - сте - на. *ff* За - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

бе - зи - сте - на. *Solo* *pp* И - ха! *Tutti* *ff* За - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

бе - зи - сте - на. *ff* За - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

Ста - на, мал - ка Ста - на, за - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

Ста - на, мал - ка Ста - на, за - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

Ста - на, мал - ка Ста - на, за - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

Ста - на мал - ка Ста - на, за - ро - би - ле, мо - ри, мал - ка

Largo

Ста - на, мал - ка Ста - на. Ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка

Ста - на, мал - ка Ста - на. Ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка

Ста - на, мал - ка Ста - на. Ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка

Ста - на, мал - ка Ста - на. Ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка

Ста - но, мо - ри, ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но,

Ста - но, мо - ри, ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но,

Ста - но, мо - ри, ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но,

Ста - но, мо - ри, ле - ле, Ста - но, мо - ри, мал - ка Ста - но,

lento

ppp Ста но!

ppp Ста но!

ppp Ста но!

Тенор соло

p Што

Ој!

Ој!

Ој!

Ој!

Andante poco rubato*)

ли ми је, мајко, мајко,
и драго,
и драго,

млад арамја, старамјо, да одам?
млад арамја, старамјо, да одам?

СТЕВАН СТ. МОКРАЋАЦ: ШТО ЛИ МИ ЈЕ МИЛО, ЛЕ МАЈКО (VII, 3), РУКОВЕТИ, БЕОГРАД 1983.

HISTORY AND THE NATIONAL TRADITION IN TWO OLD SERBIAN SONGS FROM STEVAN MOKRANJAC'S *RUKOVETI*

In the paper bearing the above title, the author shows the texts of the folk songs from the famous work *Rukoveti* by Stevan St. Mokranjac (1856 – 1914). It is about the songs *Lele, Stano mori, malka Stano* (V,6) and *Što mi je milo le, majko, i drago* (VII, 3) which first textual variants were published by the collector Stevan Verković in the book *Narodne pesme makedonski Bugara* (Belgrade, 1860). The texts of the same songs from the Verković's collection were analyzed by the academician Vladimir Stojančević who had established the time of their formation and recording; the first was made at the end of the XVII century, the second around 1821. The author accepted the historical chronology of the emergence of these two songs as a good foundation for their historically-ethnographic treatment and pointed out to the folk variants of text and writings which Stevan Mokranjac included into his *Rukoveti*.